

Осуществлен философско-правовой анализ правового воспитания в процессе правовой социализации. Доказано, что правовое воспитание является существенной и неотъемлемой частью процесса правовой социализации индивида, особенно на начальных этапах его вступления в активную жизнь общества. Проанализирована социальная среда как основной фактор правовой социализации. Уточнен вопрос об эффективности правового воспитания как средства правовой социализации и целеустремленной государственной деятельности.

Ключевые слова: воспитание, социализация, девиации, социальная среда, правовые установки.

Legal education and legal socialization: dialectics of intercommunication

Dzeban A. P.

In the article the philosophical-legal analysis of legal education is carried out in the process of legal socialization. It is proved, that legal education is inalienable part of process of legal socialization of individual substantial and, especially on the initial stages of entry of him in active life of society. A social environment is analyzed as the basic factor of legal socialization. A question is specified about efficiency of legal education as facilities of legal socialization and purposeful government activity.

Key words: education, socialization, deviations, social environment, legal options.

УДК 340. 12

С. В. Шефель, доктор філософських наук, професор

ЕКОСОФІЯ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СОЦІУМУ

Уперше в філософській літературі проаналізовано значення екософії як методологічного підґрунтя трансформації правової культури сучасного українського соціуму та під цим кутом зору визначено перешкоди, що їх треба усунути на цьому шляху, й чинники, що сприятимуть цій справі.

Ключові слова: екософія, екофобія, культура, право, пост(мета)некласичність.

Актуальність теми. Проблема трансформації правової культури, адекватної конституційно визначеному орієнтиру розбудови правової держави в Україні [1], залишаючись понад десять років стрижнем суспільствознавчого дискурсу [2-7], з усією гостротою вимагає визначення щодо його перебігу не тільки з боку фахівців правової справи, а й відгуку

усього українського загалу, але насамперед представників виконавчої гілки влади. Це обумовлюється, з однієї сторони, невідповідністю сучасної правової культури як широких кіл населення країни, так й адміністративної бюрократії, імперативам соціоприродного гомеостазу, а, з іншого, — домінуванням інших парадигм правового мислення як в правовій думці, так і у світогляді переважної частини законодавців, представників судової гілки влади та правоохоронних органів.

Такий стан правової культури цілком відповідає світоглядній невизначеності у царині правової політики, одночасно зумовлюючи її. З метою подолання такої світоглядної обмеженості, у даній статті пропонується обґрунтування необхідності переходу на новий рівень методологічного забезпечення розвитку правової культури, який би відповідав завданням усталення соціоприродного гомеостазу у нашому суспільстві. Розв'язання такого завдання, на нашу думку, прискорило б орієнтацію українського соціуму на освоєння кращого світового досвіду розбудови правової, демократичної, екосоціальної державності шляхом досягнення координації світоглядних засад функціонування усіх соціальних інститутів у правовій сфері.

Так позначена проблема цієї розвідки відповідає й *мети* її дослідження, що вимагає з'ясування методологічного значення екософії як засобу забезпечення належної трансформації правової культури нашого соціуму.

Аналіз проблеми в контексті відстеження парадигмальних змін у філософсько-правовій рефлексії. Саме така специфіка розгляду проблеми зумовлює необхідність зазирнути у підвалини рушійних сил філософсько-правового дискурсу, що відкриває можливість зрозуміти екософсько-правову парадигму як форму пост(мета)некласичної філософсько-правової рефлексії.

Становлення пост(мета)некласичної екософії права на початку XXI ст. обумовлене, з нашої точки зору, суттєвою концептуальною диференціацією в межах некласичної парадигми філософії права протягом XX ст. Унаслідок філософсько-правового дискурсу, що підсилювався багатовимірною рефлексією соціетального виродження індустріальної моделі капіталістичного суспільства та його правової системи в транснаціонально-корпоративний імперіалістичний соціум, протягом 30-60-х рр. XX ст. кристалізувався на теренах чикагської школи соціальної філософії правовий інвайронменталізм та знайшли свій екософсько-правовий акцент ідеї представників франкфуртської школи соціальної філософії. Наступним етапом формування методологічних засад екософії права, на наш погляд, слід рахувати появу протягом 70-90-х рр. XX ст. концепцій С. І. Григор'єва, Ф. — Е. Шварцкопфа, О. І. Субетто та К. І. Шиліна. Кожна з цих концепцій чітко, але по-своєму специфічно, рефлексувала проблеми загрози глобальної мілітаризації та екологічної катастрофи, екологізації свідомості та імператив постіндустріальної соціальної гармонії, в якому чільне місце відводилося регулюючому статусу феномена права [8-10].

Обґрунтовуючи принципову потребу у зміні парадигми мислення, вище згадувані концепції вимірювали рух до постіндустріального суспільства

майбутнього критерієм такої його підстави як свідомо керована соціоприродна коеволюція. Це дозволило визначити у якості її сутнісного чинника інформаціологічність [11]. Тому, з технологічної точки зору, саме вона забезпечувала можливість саморегуляції усіх соціальних процесів майбутньої глобальної постіндустріальної, інформаційної цивілізації.

Екософія права, ґрунтуючись на критичному синтезі вище згаданих концепцій, закономірно успадкувала їх методологічне гасло суцільної екологізації соціума. Окресливши у якості її стрижневого елемента право, вона значно посилила їх положення й висновки.

Можна з впевненістю довести, що екософія права, як новітній інваріант некласичної філософії права, має ніби дві основні площини чи логіки становлення. По-перше, це, умовно кажучи, зовнішня площина чи логіка її становлення (за ставленням і до філософії права, і до суспільних наук в цілому), пов'язана з соціальним замовленням на новий синтез суспільствознавства й правознавства, а також внутрішня, та, що визначається логікою розвитку філософії права у формі її багатовимірної концептуалізації, що відбулася протягом ХХ ст.

Зовнішня площина цієї генези пов'язана з еволюцією самого соціального замовлення на трансформацію філософсько-правового знання у пост(мета)некласичну його форму під впливом глобальної "хвилі" переходу світової науки й соціальної практики на рейки пост(мета)некласичності як форми реалізації тих духовних інтенцій, що визначилися домінантними наприкінці ХХ ст. у процесі суцільної лібералізації суспільного життя й, особливо, у вигляді становлення громадянського суспільства та реальної правової, екосоціальної й демократичної державності в країнах Скандинавії.

Категорія некласичності з виходом її у вимір пост(мета)некласичності, що особливо підсилюється розвитком синергетики, системогенетики та укоріненням у науковій парадигмальності космологічно-антропних принципів, як на нас, все більше набуває змісту революції у засадах людського, суспільного буття з акцентуванням уваги до фундаментального його рівня буття ідеї права.

Центральним ланцюгом в системі пост(мета)некласичності, про що саме, на наш погляд, свідчить екософія права, виявляється новий антропоцентризм. Він дає початок новому етапу в правовому житті сучасного соціуму, що репрезентується посиленням відповідальності людини за свої вчинки й передусім за забезпечення соціоприродної гармонії, що змушує її перебирати на себе відповідальність за керування цим процесом. «Керування» як правовий імператив, а фактично «керованість» соціоприродного гомеостазу, постає провідною характеристикою пост(мета)некласичності, що є протиположною стихії суспільного безладу та концепціям її ідейних адептів [12; 13].

Некласична ж філософія права та особливо екософія права для подолання такого світорозуміння й такої соціальної практики, пропонують концептуальне обґрунтування системи протиположних, граничних підстав усунення усіх попередніх механізмів стихійного цивілізаційного розвитку, заснованих

на домінації принципів екофобії, егоцентричного індивідуалізму, соціального панування одних над іншими тощо.

Логіка екофобної «енергетичної», технократично-техногенної цивілізації ХХ ст. у контексті дії стихійних регулятивів історичного розвитку виявляє її як ще більшу соціальну утопію, аніж марксистська доктрина економічного детермінізму, яка ще не містила усвідомлення екологічних меж стихійної історії та фундаментального розуміння логіки соціоприродної еволюції. Обидва ці підходи, долаються екософією права, яка виступає методологічним стрижнем екоправової культури завдяки обґрунтуванню значущості екологізації усіх сфер сучасного суспільства як чинника збереження й розвитку життя на основі укорінення у концепцію розбудови правової державності на тлі забезпечення усталеного соціоприродного гомеостазу ідеї використання, як скеровуючих цей процес, факторів рефлексії неюридичних підстав права. Саме таким чином, на нашу думку, можуть бути забезпечені заходи щодо формування системи реальних екоправових противаг політиці створення умов для суцільних інформаційної, духовної, соціальної та екологічної катастроф.

Склалася ситуація, коли філософсько-правовий дискурс підійшов до межі з'ясування екоправових підмурків онтології глобальної екосоціальної кризи. У цьому сенсі на її передній план вийшов фактор збереження біосфери, який виявилася неспроможною врахувати адекватно потребам забезпечення соціоприродного гомеостазу ані наука, ані соціальна практика ХХ ст. На жаль, ідеї В. І. Вернадського [14], Е. Леруа, П. Тейяра де Шардена [15], А. Л. Чижевського [16], знайшовши відгук у провідній частини науковців (зокрема, у представників Римського клубу [17; 18]) лише після трагедії другої світової війни та загрози атомного апокаліпсиса, й надалі оминаються увагою можновладців. Кіотський протокол та позиція конференції ООН з оточуючого середовища та усталеного розвитку у Ріо-де-Жанейро (1992 р.) — це лише перша їх поступка у цій царині, хоча й достатньо обмежена за своїм впливом на перебіг їх все такої ж технократичної практики.

І все ж нині поступово ситуація починає змінюватися на краще. У цьому сенсі, цілком погоджуючись з думкою Р. С. Карпінської, І. К. Лісеєва та А. П. Огурцова щодо наявності взаємопереходу антропологічної «людинорозмірності» у «людинорозмірну» методологію та навпаки [19, с. 97], слід зазначити, що новий некласичний антропоцентризм буття постає як така «людинорозмірна» онтологія, у якій реалізується керована соціоприродна еволюція, значною мірою завдяки становленню екософії права. Саме вона є методологічним знаряддям для парадигмальної зміни змісту сучасної правової культури у екоправову тому, що сприяє набуттю наукою, особливо правознавством, статусу своєї керівної сили, яка не може більше функціонувати, не розгортаючи своєї фундаментальності як складника глобальної пост(мета)некласичності людського співтовариства.

Для того, щоб упевнитися в цьому, треба, як на нас, осмислити логіку формування соціального замовлення на екософію права з боку соціальної

онтології та суспільної практики. І передусім слід з'ясувати логіку цивілізаційного розвитку в діалектиці її зовнішніх та внутрішніх боків.

У зв'язку з цим, маємо зазначити, що саме екоправовий його чинник вимагає перегляду усього світоглядного ґрунту категоріального апарату сучасної науки з метою утвердження нового типу логіки цивілізаційного розвитку. Парадигмально така логіка постає нині як діалектика взаємодії, як органічний синтез двох онтологічних типів логік: внутрішньої логіки соціального розвитку та логіки соціоприродної еволюції. Перша логіка має за мету подолання виродженості або соціетальності сучасного суспільства, а друга пов'язана з нею зміною екофобної, технократично-техногенної парадигми взаємин з біосферою на екофільну, життєстверджуючу. Обидві вони підпорядковані меті позбавлення людства покорі законам соціетального соціуму, що віддзеркалюють насамперед деформацію цілей й цінностей, природно притаманних людству, у процесі їх матеріалізації в історичному та соціальному вимірі його буття.

На цій основі може бути подолана логіка того соціально-історичного розвитку, який засвідчував, що внутрішня упорядкованість соціуму, соціальні норми споживання людини як соціальної істоти у процесі еволюції прогресували у бік збільшення за рахунок руйнації біосфери. Ця традиція, до речі, ґрунтувалася на парадигмі, що керувалася думкою про безперервність стихійного самовідновлення й саморегуляції біосфери.

Однак, як з'ясувалося, виробництво біосферою антиентропії знаходилося у балансі з наслідками вичерпування її ресурсів лише певний час — приблизно до середини ХІХ ст., доки остаточно не завершився перехід у глобальних масштабах від аграрного типу господарювання до індустріального. Інтенсифікація індустріалізації з цього часу вийшла за межу граничних можливостей адекватного відновлення біосферних ресурсів і поклала край існуючому балансу взаємодії соціоприродних сил. Зрозуміло, цьому сприяло передусім екофобне викривлення законодавства провідних індустріальних країн, підсилене ідеєю їх правлячих кіл про імперіалістичну колонізацію світу. За такого втручання можновладців у процес соціоприродного гомеостазу скінчилася епоха дії закону квантитативно-компенсувальної функції біосфери, коли людство цілком прийнятно почувало себе у межах природної екологічної ніші [16; 17].

Приблизно починаючи з другої половині ХІХ ст. відбувається становлення індустріальної, «енергетичної» цивілізації, коли, внаслідок технократично-техногенної політики й практики правлячих кіл економічно розвинутих країн, біосфера втратила статус гармонізатора рушійних сил соціоприродної еволюції. Енергетика біосфери, що є основою виробництва біологічного різнобарв'я та механізмом утилізації енергії Космосу, включаючи Сонце й нашу планету, за нових умов господарювання людства вступила у добу кризи. Порушення енерго-інформаційного обміну у природі й соціумі найбільш яскраво виявило соціоприродне протиріччя сучасного соціального розвитку, на загрозу якого вже на початку ХХ ст. вказував О. О. Богданов. Він вірив у те, що такий стан буде знято саме завдяки

перевтіленню людини у істоту не просто біосоціальну, що підкорюється дії якихось потужних сил соціоприродного гомеостазу, а здатну оволодіти його законами й спрямовувати його в руслі їх гармонійного балансу [20, с. 46].

Ця думка є цілком слушною, бо людина приречена за своїм соціоприродним потенціалом зреалізувати свою сутність гармонізатора соціоприродної еволюції. Реально це можливо тому, що вона принципово здатна з позицій екософії права підняти себе й своє суспільство на рівень цивілізації екоправової культури.

Ось чому у ХХ ст. з'явилася модель розвитку такої культури, що ґрунтувалася на ідеях правової соціальної демократії, правового соціального партнерства (правова ідеологія міжнародної соціал-демократії), яка й висуває у якості примату в системі принципів розбудови екосоціальної, демократичної, правової державності принцип верховенства права, правового закону [21-24]. На відміну від попередніх типів правової культури, чи її аспектів, цей тип культури є найбільш перспективним в сенсі шляхів подальшої трансформації правової культури не тільки окремих країн, а й глобальної правової культури світового соціуму. Він є гуманістичним й демократичним виявом самої природи права як способу буття людини та її суспільства. Такою цю модель правової культури бачать представники провідних шкіл сучасної філософії права, зокрема Ю. Габермас [25], О. Гьофе [26], екософи О. І. Субетто [8], Ф. — Е. Шварцкопф [9], К. І. Шилін [10].

Висновок. Долаючи вади усіх типів соціетального викривлення правової культури, наші співвітчизники можуть стати творцями екофільно-гуманістичної правової культури як підмурка й результату свідомої розбудови правової державності й громадянського суспільства на тлі здійснення концептуального проекту екологізації правосвідомості. Саме у сенсі вимог цього процесу, взагалі як реального способу буття нашого соціуму, й виявляються функції такої моделі правової культури, сутнісним призначенням якої є забезпечення гармонійного соціоприродного гомеостазу.

Український соціум знаходиться тільки на початку цієї трансформації, головною умовою щодо практичної реалізації якої є визнання екософії права як її методології, органічною часткою суспільного інтелекту, котрий розуміється як сукупність інтелектуальних можливостей суспільства, що впливають на управління дійсністю та майбутнім з точки зору забезпечення екосоціальної гармонії. У зв'язку з цим він відтворює свою цілісність як органічне поєднання усіх сфер культури, включаючи (правову) науку й (правову) освіту, суспільну (екоправову) свідомість та знання, що забезпечує якісну реалізацію функцій прогнозування, проектування, планування, унормування, програмування, правотворчості, формування відповідних ідеалу усталеного соціоприродного гомеостазу суспільних (правових) цінностей та ідеалів. У цьому контексті екософія права по-новому ставить питання про парадигмальний зміст інтелекту особистості, її творчості й культури соціуму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: прийнята п'ятою сесією Верховної Ради України 28 червня 1996 р. — К.: Юрінком, 1996.
2. Береза, С. В. Правова культура: поняття та загальна характеристика / С. В. Береза // Держава і право: юрид. і політ. науки. — 2005. — Вип. 28. — С. 89–94.
3. Бургарт, Т. І. Екософія права як методологічне знаряддя формування екоправової культури в Україні / Т. І. Бургарт // Пробл. законності: респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. — 2008. — Вип. 93. — С. 209–214.
4. Данильян, О. Г. Деякі причини, що впливають на формування правової культури в перехідному суспільстві / О. Г. Данильян // Пробл. законності: респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. — 2004. — Вип. 68. — С. 145–153.
5. Данильян О. Г. Деякі проблеми формування правової культури в перехідному суспільстві / О. Г. Данильян // Держ. буд-во та місц. самоврядування: зб. наук. пр. АПрНУ. — 2004. — Вип. 7. — С. 14–25.
6. Клімова, Г. П. Поняття і структура правової культури: матер. наук. конф. [«Економічне, політико-правове і духовне життя в Україні та розвиток особистості»], (Харків, 12–13 квіт. 2001 р.) / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. — Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2003. — С. 48–50.
7. Тодыка, Ю. Н. Конституционные основы формирования правовой культуры / Тодыка Ю. Н. — Х.: Райдер, 2001.
8. Субетто, А. И. Экокультура как форма неклассического социоприродного гомеостаза на базе общественного интеллекта: матер. IX междунар. конгресса [«Экологическая культура в научных, философских и богословских интерпретациях»], (С.-Петербург, 17–19. 10. 1996 г.). — СПб.: Издат. фирма «Наука», 1996. — С. 112–116.
9. Шварцкопф, Ф. — Э. Метаморфоза данного: На пути к созданию экологии сознания / Шварцкопф Ф. — Э.; пер. с англ. Н. Леняшин. — М.: Идея-Пресс, 2000.
10. Шилин, К. И. Экософские начала социологии будущего / К. И. Шилин. — М.: Социум, 2000 (Первая энциклопедия третьего тысячелетия; т. 1).
11. Юзвизин И. И. Информациология / И. И. Юзвизин. — М.: Радио и связь, 1996 (3-е изд., испр. и доп.).
12. Гегель, Г. В. Ф. Лекции по философии истории / Г. В. Ф. Гегель. — СПб.: Наука, 1993.
13. Тойнби, А. Дж. Постижение истории / А. Дж. Тойнби; пер. с англ. — М.: Прогресс, 1991.
14. Вернадский, В. И. Философские мысли натуралиста / В. И. Вернадский. — М.: Наука, 1988.
15. Шарден, Тейяр де П. Феномен человека / Тейяр де Шарден П. — М.: Наука, 1987.
16. Чижевский, А. Л. Земное эхо космических бурь / А. Л. Чижевский. — М.: Мысль, 1976.
17. Пределы роста: доклад по проекту Римского клуба [«Сложные положения человечества»] / Д. Х. Медоуз, Д. Л. Медоуз, Й. Рандерс, В. В. Беренс; пер. с англ. — М.: Изд-во МГУ, 1991.
18. Печчеи, А. Человеческие качества / А. Печчеи; пер. с англ. — М.: Прогресс, 1985.
19. Карпинская, Р. С. Философия природы: коэволюционная стратегия / Р. С. Карпинская, И. К. Лисеев, А. П. Огурцов. — М.: Фирма «Интерпракс», 1995.
20. Богданов, А. А. Собрание человека / А. А. Богданов. — М.: Политиздат, 1990. — С. 28–46 (Вопросы социализма: работы разных лет).
21. Legal Positivism: reference collection / [edited by Mario Jori; University of Cagliari]. — NY: New York University press, 1992.

22. Natural Law: reference collection / edited by John Finnis; University of Oxford. — NY: New York University press, 1991. — Vol. I.
23. Natural Law: reference collection / ed. by John Finnis; University of Oxford. — NY: New York University press, 1991. — Vol. II.
24. Postmodernism and Law / ed. by Dennis Patterson; the State University of New Jersey. — Dartmouth: Publishing Company Limited, 1994.
25. Хабермас, Ю. Демократия. Разум. Нравственность / Ю. Хабермас. — М.: Наука, 1992.
26. Гьофе, О. Розум і право. Складові інтеркультурного правового дискурсу / О. Гьофе; пер. з нім. Л. А. Ситниченко, М. Д. Култаєва. — К.: Альтерпрес, 2003.

Экософия как методологическое основание трансформации правовой культуры современного украинского общества.

Шефель С. В.

Впервые в философской литературе обосновано значение экософии как методологического основания трансформации правовой культуры современного украинского общества.

Ключевые слова: экософия, экофобия, культура, право, пост(мета)неклассичность.

Ecosophy as a methodological basis for transformation of legal culture of the modern Ukrainian society.

Shefel S. V.

The importance of ecosophy as a methodological basis for transformation of legal culture of the modern Ukrainian society has been considered.

Key words: ecosophy, ecophobia, culture, law, post(meta)nonclassicalness.

УДК 340. 12+1:316. 3

І. І. Коваленко, кандидат філософських наук, доцент

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ЗАСАДА ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ

Присвячено розгляду правового виховання з позицій соціокультурного підходу. Показано, що правове виховання є складним феноменом правової культури, який має власну специфіку, а також залежить від наявних соціокультурних чинників і тенденцій.

Ключові слова: правове виховання, правова культура, соціокультурна трансформація